

УДК 347.5

Маковій Віктор Петрович –

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6847-2309>
E-mail: makoviy09@i.ua

Viktor P. Makovii –

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Head of the Department of Civil Law Disciplines
Odessa State University of Internal Affairs
(1 Uspenskaya St., Odesa, 65014, Ukraine)

Москалюк Надія Богданівна –

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри безпеки та правоохоронної діяльності
Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2972-3352>
E-mail: moscaluc_nadiya@ukr.net

Moskaliuk Nadiia Bohdanivna –

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Security and Law Enforcement of the West Ukrainian National University
(11 Lvivska str., 46009, Ternopil, Ukraine)

Зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами

Авторами статті проведено дослідження правової природи, структурних елементів та особливостей зобов'язань, що виникають із заподіяння шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами. Виокремлено комплексний підхід до сприйняття природи зобов'язань із відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, що вирізняється деталізацією складу делікту як підстави виникнення такого зобов'язання, проектуванням відповідальності законних представників у цих відносинах на сутність нокальної відповідальності, сприйняттям складного причинного зв'язку як елемента відповідного делікту, окресленням ознак правового статусу делінквента та його законного представника, характеристикою особливостей виконання змісту такого зобов'язання та підстав припинення, визначенням форми та змісту шкоди, яка підлягає відшкодуванню.

Ключові слова: малолітні та неповнолітні особи, деліктне зобов'язання, множинність зобов'язання, відповідальність, батьки, законні представники, вина, шкода.

V.P. Makovii, N.B. Moskaliuk Liabilities Arising from Damage Caused by Minors and Underage Persons

This article examines the legal nature, structural elements and specific features of liabilities arising from harm caused by minors and juveniles. The authors analyse the static indicators of law enforcement and judicial authorities, which made it possible to argue the importance of proper legal regulation of such obligatory relations for ensuring public order and formation of a decent generation of young people.

The authors identify the characteristic features of these relations in the system of tort liabilities with defects of will, which is related to the age parameter of such relations. In this regard, the authors compare the provisions of civil law defining the content of civil capacity of such persons and the relevant rules of tort liability.

As a result, the authors build up the form and content of unlawful behaviour of tortfeasors and their legal representatives, in particular, by applying the analogy of understanding such a social service as education and care.

The authors refute the possibility of perceiving the essence of the obligations under consideration by analogy with the obligations to compensate for damage caused by an individual who could not understand the significance of his/her actions and/or control them due to mental disorder or dementia. The authors characterise the issue of multiple essence in the composition of obligations to compensate for damage caused by minors and underage persons. The authors support the view that there is a plurality on the part of the tortfeasor - a minor, fulfilment of the obligation by a third party in the case of a tortfeasor - a minor, and also the possibility of joint and several, shared, subsidiary liability in such relations.

The authors distinguish a comprehensive approach to the perception of the nature of obligations to compensate for damage caused by minors and underage persons, which is distinguished by detailing the composition of the tort as the basis for such an obligation, projecting the liability of legal representatives in these relations onto the essence of noxious liability, perceiving complex causation as an element of the relevant tort, outlining the features of the legal status of the tortfeasor and his/her legal representative, and characterising the specifics of performance of the content

The authors make proposals, including those of a legislative nature, which are consistent with the prospective direction of improvement of civil legislation, including with regard to the content of international legal standards and the provisions of the Concept for updating the Civil Code of Ukraine

Keywords: *minors and underage persons, tort liability, plurality of liability, responsibility, parents, legal representatives, fault, damage.*

Постановка проблеми. Зобов'язальні відносини займають вагомую частину суспільних відносин, оскільки опосередковують кореляцію прав та обов'язків більшості взаємин, покликаних забезпечити реалізацію відповідних потреб членів певної спільноти. У зв'язку з цим нормативний матеріал, що опосередковує реалізацію змісту таких взаємин є доволі об'ємним та різноаспектним за походженням, оскільки відтворений як в нормах публічного, так і приватного права. Природа й сутність зобов'язань безпосередньо відтворена у нормативному матеріалі книги п'ятої Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) та низці інших законодавчих актів. Делікті зобов'язання займають серед недоговірних конструкцій зобов'язального права значиме місце, що пояснюється, перш за все, їх функціональним призначенням – охороною прав та інтересів учасників цивільних правовідносин, що створює підвалини для здійснення компенсаційної функції цивільного права як засобу до підтримання соціальної справедливості в суспільстві.

У аспекті висловленого та з огляду на вагомість змісту та форми правосуб'єктності учасників цивільних правовідносин у законодавстві, судовій практиці, наукових дослідженнях вирізняється в окрему групу сукупність зобов'язань з дефектним суб'єктним

складом, посеред яких особливе місце посідають зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами.

В українському суспільстві наявні передумови до удосконалення змісту нормативного матеріалу у сфері регулювання цивільно-правових відносин і не тільки, що зокрема спонукало до розробки та схвалення Концепції оновлення ЦК України (надалі – Концепція), яка ґрунтується на ідеї системного оновлення приватно-правової конституції нашої держави [1]. Концепція містить положення щодо новелізації низки цивільно-правових інститутів з огляду на класичні європейські кодифіковані нормативні акти, судову практику та міжнародно-правові здобутки європейської правничої думки, у тому числі у сфері деліктних зобов'язань за участі малолітніх та неповнолітніх осіб, що цілком відображає прагнення українського народу до реалізації змісту положень Конституції України в частині обрання євроатлантичного вектору визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики.

У зв'язку з цим виникла потреба у дослідженні правової природи зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, з урахуванням наявного стану та перспектив новелізації відповідного нормативного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми правового регулювання цивільно-правових відносин, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами були предметом дослідження низки вчених. Зокрема, в контексті окресленого необхідно вказати на роботи наступних вчених-правників та практиків-юристів: Т.С. Ківалової, І.А. Коваленко, С.Я. Ременяк, Н.Ю. Голубевої, Ж.Л. Чорної, Г.М. Грабовської, С.Д. Гринько та інших. Вказані дослідники розглянули природу цих відносин з позиції місця відповідного нормативного матеріалу у системі деліктного права та в структурі цивільно-правової відповідальності осіб з вадами волі, деталізували окремі ознаки наведеної групи деліктних зобов'язань, порівняли відповідне правове підґрунтя в межах вітчизняного та зарубіжного правового поля. Притому, що специфіка сучасних реалій, пов'язаних, зокрема, з проблематикою оновлення цивільного законодавства в умовах транзитивності суспільного буття залишилась поза межами поглядів вказаних вчених.

Тому **метою** цього дослідження є вивчення сутності зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами в умовах сучасності, обумовлених також і обставинами оновлення цивільного законодавства України.

Виклад основного матеріалу.

Загальноприйнятим підходом у вивченні системи деліктних зобов'язань в якості підмножини зобов'язань недоговірною характеру є сприйняття їх саме як сукупності поєднаних певними родовими ознаками правовідносин, які виникають на підставі юридичної сукупності, що формалізується у якості делікту або цивільно-правового правопорушення.

У теорії права вагомою є характеристика побудови системи деліктних зобов'язань у площині триєдиного підходу до розуміння сутності делікту, що передбачає покладення в основу побудови системи деліктного права концепції генерального, сингулярного чи мішаного делікту [2, с. 59-60]. В межах вітчизняного цивільного законодавства відображена мішана модель побудови системи деліктного права, яка увібрала в себе одночасно як ознаки генерального делікту, відтвореного у положеннях ст. 1166 ЦК України, так і

сингулярного, відображеного у інших нормативних приписах глави 82 та 83 цього ж нормативно-правового акту. Особливе місце у системі норм, що формують механізм правового регулювання деліктних відносин, займають норми, що опосередковують існування зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами.

Така особливість відображена поряд з відповідним нормотворчим підґрунтям у статистичних звітностях роботи правоохоронних та судових органів. Так, у звітності діяльності Національної поліції України окреме місце приділяється питанням профілактики правопорушень серед малолітніх та неповнолітніх через виокремлення кількості як самих дітей, що ї вчинили, так і кількості та змісту правопорушень, учасниками яких стали такі особи [3]. У звіті роботи судових інстанцій відображені дані про кількість вчинених кримінальних правопорушень лише осудними фізичними особами переліку неповнолітніх осіб, до яких було застосовано кримінальне покарання. Так, у 2021 році із вказаної категорії неповнолітніх було засуджено 1695 осіб, з яких у зв'язку з вчиненням злочинів проти власності – 1210 осіб, завданням умисного тяжкого тілесного ушкодження – 31 особа, незаконним заволодінням транспортним засобом – 173 особи [4]. Разом з тим, звітні дані про роботу судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства серед справ позовного провадження в числі вимог зі спорів з деліктних зобов'язань містять вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, каліцтвом інших ушкодженням здоров'я, смертю фізичної особи, завданої незаконними діями правоохоронних та судових органів, майну фізичної або юридичної особи, внаслідок недоліків продукції, порушенням законодавства про охорону природного середовища, внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та вчинення домашнього насильства, а категорія вимог, що мають походження із зобов'язальних відносин з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, у зведених відомостях вказаної природи не відображені [5]. Такий стан справ, вочевидь, відображає значимість офіційної статистики попередження правопорушень, вчинених вказаною категорією

осіб, тільки з огляду на найбільш небезпечну їх частину кримінально-правового характеру, а питання подібної роботи у приватно-правовій площині залишається поза межами вказаної аналітики. Подібне ніяким чином не сприяє створенню та впровадженню системного підходу у питанні виховання дітей у дусі поваги до прав та інтересів інших осіб й дотримання публічного порядку з огляду на високу вірогідність проєктування частини приватно-правових деліктів у публічно-правову площину.

Досліджуючи місце деліктних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, у системі деліктного права, а також різні наукові підходи у їх дослідженні необхідно звернути увагу на такі аспекти.

По-перше, у літературі принагідно відтворено дану категорію зобов'язань у групі деліктних правовідносин за участю осіб з вадами волі [6, с. 4]. Такий підхід має цілком слушне обґрунтування, оскільки вада або дефектність у правосуб'єктності делінквента закладена у його вольову складову, що має фізіологічне, соціальне або вікове походження. Під кутом зору предмету цього дослідження маємо справу саме з віковим дефектом, сутність якого проявляється у обсягу обставин юридичного та фактичного характеру, що пов'язується з знаходженням особи в межах вікових меж, які надають можливість її ідентифікувати як малолітню (ч. 1 ст. 31 ЦК України) чи неповнолітню особу (ч. 1 ст. 32 ЦК України). Законодавець імперативно відобразив у положеннях нормативного матеріалу ст. ст. 31 та 32 ЦК України ознаки часткової та неповної цивільної дієздатності в якості виду неповної цивільної дієздатності фізичної особи саме через вікові особливості, що проявляються у здатності належним чином усвідомлювати стан соціальних обставин, у яких знаходиться така особа, який в свою чергу впливає на її здатність обирати найбільш ефективні способи здійснення відповідних прав та задоволення релевантних їм інтересів.

На думку, І.А. Коваленко відмінною рисою таких деліктних зобов'язань саме як зобов'язань із вадою волі є компенсаторний механізм такої вади через поєднання у складі делікту, з якого виникає наведене зобов'язання одночасно двох правопорушень: першого, вчиненого безпосередньо малолітньою або

неповнолітньою особою, та другого, вчиненого батьками та іншими законними представниками цієї особи [6, с.76-77].

Даний підхід у повній мірі відтворює форму протиправної поведінки у кожному із правопорушень, де для малолітньої чи неповнолітньої особи вона представлена активною поведінкою щодо заподіяння шкоди, а для їх батьків та інших законних представників – у формі бездіяльності або неналежній діяльності щодо виховання та нагляду за такими особами. При цьому відсутність похідного правопорушення або вплив строку позбавлення батьківських прав, в межах якого простежувалася інерція виховного впливу батьків на дитину, у відповідності до змісту ст. ст. 1178, 1179, 1183 ЦК України, виключає подвійну природу делікту наведеної категорії.

Розвиваючи даний підхід С.Я. Ременяк пропонує диференціювати протиправну поведінку батьків та законних представників на таку, яка проявляється у вигляді дії або бездіяльності по відношенню до виконання обов'язків з виховання дитини та нагляду за нею, а також – у формі бездіяльності по відношенню до шкоди, що завдана дитиною, оскільки вони не чинили дій щодо відвернення заподіяння такої [7, с. 12]. Така точка зору дещо суперечить сутності виховного процесу та процесу нагляду за дитиною, які опосередковано відображені у змісті ст. ст. 1178, 1179 ЦК України, а також ст. ст. 150, 151, 152 (Сімейного кодексу України – надалі СК України).

У відповідності до ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» процес виховання є першоосновою розвитку особистості дитини, що взаємообумовлений іншими процесами – її навчанням та розвитком. Дана діяльність спрямовується на розвиток особистості дитини в дусі поваги до прав і свобод людини та громадянина, історичних і культурних цінностей суспільства. Наглядом є теж різновид діяльності, але вже зі спостереження, пильнування за підопічним з метою контролю його поведінки [8, с. 707]. Тобто, фактично виховання і нагляд є формою діяльності, яка охоплюється сутністю відповідної соціальної послуги.

Подібна позиція цілком слушно відображена у Державному стандартів соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, затвердженому

наказом Міністерства соціальної політики України від 09 березня 2021 року № 115. Останнім таку послугу визначено як комплексну соціальну послугу, яка передбачає створення умов сімейного проживання, формування та підтримку навичок самообслуговування, побутових навичок, що впливають на соціалізацію цієї особи, виховання та розвиток індивідуальних здібностей, сприяння у отриманні освітніх, медичних, реабілітаційних та інших соціальних послуг. Наведене надає можливість говорити про якісні та кількісні характеристики такої послуги, тобто застосовувати певну аналогію в наданні відповідної цивільно-правової послуги за формою, обсягом та змістом. Тому невиконання або ненадання послуги є однією формою неналежного виконання свого обов'язку виконавцем, а виконання зобов'язання з надання такої послуги з порушенням форми, обсягу та змісту – іншою. Через це варто говорити про обидві форми неналежного виконання свого обов'язку батьків та інших законних представників щодо виховання та нагляду за дитиною як на етапі формування поведінки малолітньої чи неповнолітньої особи щодо заподіяння шкоди, так і щодо наслідків такої поведінки – заподіяної шкоди певної форми майнового чи немайнового характеру. Слушність наведеного цілком підтримана й у судовій практиці на прикладі постанови Верховного Суду у справі № 587/2134/17 від 21 травня 2020 року [9], де при поєднанні інтересів дитини та батьків пріоритет надається першим у контексті забезпечення її права гармонійний розвиток та виховання.

По-друге, при визначенні місця деліктних зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, окремим авторами встановлюється логічний місток між ними та зобов'язаннями з відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не могла розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством (ч. 2 ст. 1186 ЦК України) [7, с. 10-11]. Вочевидь, такий підхід дещо змішує два види деліктних відносин, де мова йде про різні підстави вади у волі делінквента, у першому випадку – через вікові особливості, у другому – з огляду на психофізіологічні особливості, що проявилися в

умовах настання певних екстраординарних, виключних та незвичайних обставин. Подібна точка зору може бути підтриманою лише у однорідності обох видів деліктних зобов'язань з урахуванням їх видової приналежності, охарактеризованої вище.

По-третє, наявний погляд на дану категорію зобов'язань саме як різновид зобов'язань з множинністю на стороні делінквента, що представлений як малолітньою чи неповнолітньою особою та законним представником в особі батьків, опікунів, піклувальників тощо [10]. У зв'язку з цим доречно звернути увагу на такі визначні риси подібної множинності як: 1) множинність з огляду на рівень дієздатності таких осіб (поєднання співучасті малолітніх та неповнолітніх осіб); 2) множинність з урахуванням обсягу та природи відповідальності цих осіб – часткова, солідарна, субсидіарна множинність; 3) множинність з урахуванням сторони, на якій вона проявляється (одностороння та мішана).

У той же час, на думку О.І. Чернілевської, при характеристиці зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою, про утворення субсидіарної множинності мова не йде через те, що фактично за таких обставин існують два тісно пов'язані, водночас самостійні, зобов'язання: з одного боку – між неповнолітньою особою (боржником) та потерпілим (кредитором), з іншого – між батьками неповнолітньої особи чи іншими законними її представниками та постраждалим [11, с. 273-274]. Остання думка не узгоджується зі змістом зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою, унормованого ст. ст. 1179 та 1180 ЦК України, де вказано на підставу виникнення даних відносин – наявність делікту, вчиненого неповнолітньою особою, яка може самостійно нести відповідальність в межах приналежного майна або ж у випадку досягнення нею повноліття чи набуття повної цивільної дієздатності. У всіх випадках батьки чи інші законні представники (усиновлювач або піклувальник) можуть бути залучені в якості субсидіарного боржника у випадку: 1) відсутності майна у неповнолітньої особи, на яке могло бути звернене стягнення з метою відшкодування завданої шкоди; 2) невідповідності такого майна, що належить

неповнолітній особі, вимогам достатності з огляду на його правовий режим для відшкодування завданої шкоди; 3) недостатності майна, яке задовольняє вимогам попередніх пунктів; 4) набуття повної цивільної дієздатності неповнолітньою особою внаслідок емансипації, тобто надання такого виду цивільної дієздатності у випадках, передбачених ст. 35 ЦК України, при наявності їх згоди на емансипацію; 5) наявності вини у поведінці таких осіб. Наведені обставини, які спричиняють залучення в якості субсидіарного боржника законних представників неповнолітніх осіб, цілком можуть бути диференційовані на такі, які: пов'язані з правовим режимом самого майна неповнолітньої особи (1,2,3 випадки), визначають правовий статус неповнолітньої особи (4 випадок) і характеризують психологічну ознаку субсидіарного боржника, яка відображає його психічне відношення до процесу виховання, нагляду та їх наслідків у впливі на неповнолітню особу й завданої нею шкоди, що стала результатом першого.

Більше того, з урахуванням змісту положень ст. ст. 540, 541 ЦК України у даному випадку має мова йти саме про зобов'язання з множинністю на боці боржника, оскільки для обох (неповнолітньої особи та її законного представника) виникає обов'язок щодо задоволення вимоги потерпілої особи (кредитора), де об'єктом для обох є дія щодо повного задоволення вимоги про відшкодування завданої шкоди. При цьому, ознаки похідного характеру залучення законних представників до виконання розглянутого зобов'язання цілком релевантні вимогам ст. 619 ЦК України, яка передбачає залучення в якості субсидіарного боржника у зобов'язаннях із заподіяння шкоди, завданої неповнолітньою особою, законних представників. Тобто у питанні вирішення дискусії щодо виникнення рис конструкції множинності в межах одного зобов'язання на боці його сторони чи в рамках спричинення одним (основним) зобов'язанням іншого (субсидіарного) необхідно схилитися саме до множинності у суб'єктному складі одного зобов'язання.

Варто погодитись з міркуваннями щодо особливого характеру субсидіарної множинності на боці боржника у розглянутих умовах [12, с. 13-14], оскільки буквальне тлумачення ст. 619 ЦК

України свідчить про спеціальний порядок задоволення вимог кредитора при наявності ознак субсидіарності у зобов'язанні, який включає: 1) пред'явлення вимоги до основного боржника; 2) не задоволення такої або не надання відповіді на таку вимогу у розумний строк; 3) пред'явлення цієї вимоги до похідного (субсидіарного) боржника; 4) повідомлення похідним боржником основного щодо пред'явлення до нього вимоги або залучення його в якості співвідповідача; 5) задоволення похідним (субсидіарним) боржником вимоги кредитора. Разом з тим, доречно звернути увагу на спеціальний характер норм, викладених у ст. 1179 ЦК України по відношенню до ст. 619 ЦК України, що надає можливість застосовувати саме порядок виконання субсидіарного зобов'язання, запропонований першою. Серед особливостей наведеної субсидіарності є, зокрема, неможливість застосування інституту регресу (зворотної вимоги) законними представниками (похідного боржника) до неповнолітньої особи (основного боржника) та деякі інші властивості [13, с. 94-97].

Відмітною рисою такої множинності, вочевидь, може бути запропонована множинність на боці субсидіарного боржника, що представлена двома батьками, які у відповідності до положень ст. 141 СК України наділені рівними правами та обов'язками щодо дитини, у тому числі й щодо виховання й догляду за нею. За таких умов вартує говорити саме про наявність також і солідарності з боку батьків у тому випадку, коли виділити частку у правопорушенні щодо належного виконання зазначеного обов'язку не надається можливим.

Очевидним є те, що зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, не містить передумов до субсидіарної множинності на боці боржника, оскільки де-факто і де-юре маємо справу із зобов'язанням, виконання якого покладається на законних представників малолітньої особи. Підґрунтя цієї правової конструкції формується на відсутності деліктоздатності наведеної категорії осіб, що ототожнюється з гіпотетичною відсутністю вини [14, с. 17]. Тобто, наявне зобов'язання цілком слушно повторює конструкцію зобов'язання за участі третьої особи (законних представників малолітньої особи), ознаками якого є: пов'язаність сторони зобов'язання з третьою

особою іншим зобов'язанням (обов'язком виховання та нагляду за малолітньою особою); третя особа бере участь у зобов'язанні як сторона іншого зобов'язання, фактично в межах реалізації змісту основного зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою; третя особа залучається за наслідками виникнення основного (первісного) зобов'язання між основним боржником (малолітньою особою) та кредитором (потерпілою особою) [15, с. 108-109]. До того ж запропонована класифікація зобов'язань за участю третіх осіб створює передумови віднесення зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, до числа зобов'язань, які виконуються саме третьою особою.

У контексті викладеного мову про множинність у зобов'язанні з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою, можна вести у випадку виникнення обставин, передбачених диспозицією ч. 5 ст. 1178 ЦК України. Оскільки, у такому разі пропонується залучення до виконання зобов'язання вже і самого делінквента. Однак логічні предикати, що формують правові наслідки із задоволення вимог кредитора (потерпілого) саме делінквентом, включають поєднані кон'юнкцією наступні умови: 1) досягнення делінквентом повноліття; 2) достатність приналежних делінквенту грошей для задоволення вимоги; 3) неплатоспроможність законних представників або їх відсутність у зв'язку зі смертю (визнанням безвісно відсутніми або оголошення померлими).

Подібна конструкція відображена й у механізмі відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою, згідно ч. 3 ст. 1179 ЦК України, де достатньою умовою за аналогічних обставин є досягнення делінквентом повноліття, що фактично припиняє обов'язок законних представників виконувати розглянуте зобов'язання. Обставина ж набуття делінквентом майна, достатнього для задоволення вимоги кредитора є додатковою умовою припинення субсидіарного обов'язку законних представників у подібних зобов'язаннях. Відмічена розбіжність у юридичній конструкції позбавлення законних представників обов'язку відшкодувати завдану підопічним шкоду ґрунтується на різному рівні їх відповідальності, де основним боржником у зобов'язанні з відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою, є саме

ця особа, а у зобов'язанні з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою – законний представник. Викладене у науковій літературі доречно охарактеризовано як спеціальні умови правового статусу малолітньої та неповнолітньої особи як учасників відповідних деліктних зобов'язань [16, с. 56]

Співставлення ж проаналізованих конструкцій вимагає поширеного застосування сутності набутого майна неповнолітньою особою в якості підстави до звільнення законного представника від виконання обов'язку щодо задоволення вимоги кредитора про відшкодування шкоди також і до умов звільнення від такого обов'язку наведеної категорії осіб у зобов'язанні з відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою. У зв'язку з цим доречним виглядає заміна терміну «кошти» у ч. 5 ст. 1178 ЦК України на термін «майно».

По-четверте, у розрізі природи реалізації змісту зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, окрема увага приділяється їх проектуванню на вимоги європейських стандартів у сфері захисту прав і свобод людини, зокрема з позиції судової практики Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Так, окрема увага приділена питанню взаємозв'язку та співмірності термінів «відшкодування» та «справедлива сатисфакція» під кутом зору сприйняття останньої саме як особливої форми цивільно-правової відповідальності, що виходить з деліктного зобов'язання, у тому числі й такого, що є предметом цього дослідження [17, с. 65]. Сутність справедливої сатисфакції автором пропонується розглядати через зміст зобов'язання з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, де у контексті ратифікованих Україною міжнародно-правових документів мова йде про належне виконання розглянутих зобов'язань нашою державою у тих випадках, коли вона є їх учасником, вочевидь йдеться про інші випадки залучення в якості законних представників малолітніх чи неповнолітніх осіб таких суб'єктів як орган опіки та піклування, заклад, на який покладено обов'язок з виховання та нагляду за наведеною категорією осіб. Водночас, з урахуванням поширення положень Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод та відповідної судової практики ЄСПЛ на сферу цивільної, адміністративної, кримінальної юрисдикції [18, с. 125-126] доречно більш широко підходити до розуміння забезпечення справедливої сатисфакції в межах відносин, пов'язаних з відшкодуванням шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, де держава має сформувати ефективні механізми їх правового регулювання через створення умов до повного відшкодування завданої шкоди потерпілій особі та усунення прогалин у вихованні і нагляду за цією категорією осіб для забезпечення публічного порядку й формування єдиного з європейським правовим законодавством простору.

По-п'яте, специфічним є різновид деліктних зобов'язань за участі на боці делінквента декількох осіб з різними обсягами дієздатності, де особливе місце займає поєднання одночасно малолітніх та неповнолітніх осіб [19, с. 82]. Наведені обставини спричиняють застосування положень ст. ст. 1181, 1182 ЦК України з урахуванням викладених вище міркувань щодо порядку відшкодування шкоди з огляду на різний правовий статус у такого роду зобов'язаннях малолітніх та неповнолітніх осіб. При цьому на боці боржника може виникати одночасно і субсидіарна, і часткова, і солідарна відповідальності залежно від конкретних обставин певних відносин, що є предметом даного дослідження.

І, нарешті, ґрунтовним є комплексний підхід до сприйняття природи зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами, який вирізняється деталізацією складу делікту як підстави виникнення такого зобов'язання, проектуванням відповідальності законних представників у цих відносинах на сутність ноксальної відповідальності, сприйняттям складного причинного зв'язку в якості елемента відповідного делікту, окресленням ознак правового статусу делінквента та його законного представника, характеристикою особливостей виконання змісту такого зобов'язання та підстав припинення, визначенням форми та змісту шкоди, яка підлягає відшкодуванню.

Наведені міркування дають додатковий поштовх в удосконаленні механізму правового регулювання зобов'язальних відносин у контексті розробленої Концепції, де з метою

удосконалення нормативного забезпечення деліктних зобов'язань пропонується впровадження Принципів європейського деліктного права, серед яких: 1) визначення шкоди, яка підлягає відшкодуванню, превентивних витрат; 2) формування доказів завдання шкоди; 3) детермінація причинно-наслідкового зв'язку; 4) окреслення умов та підстав деліктної відповідальності з огляду на сформовану систему деліктів; 5) об'єктивація обставин, які звільняють від відповідальності. Очевидним є те, що викладені міркування мають бути спроектовані на нормативне підґрунтя зобов'язань, що є предметом даного дослідження, у тому числі з урахуванням викладених вище пропозицій. Окремо має бути приділено уваги виокремленню деяких деліктів за участю малолітніх та неповнолітніх осіб, на прикладі запропонованого Концепцією такого спеціального делікту як відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами, які перебували під наглядом закладу освіти.

Висновки. З огляду на викладене, зобов'язання, що виникають із заподіяння шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами займають гідне місце у системі деліктного права. Більше того, для забезпечення публічного порядку, формування гідного покоління молодих людей охоронна функція таких зобов'язань має неабияке значення, що відтворене у статистичних показниках діяльності правоохоронних та судових органів. Звернена увага на потребу корегування статистичних параметрів дослідження умов виникнення даної категорії зобов'язань та реалізації їх змісту з огляду на специфічний правовий статус їх делінквента.

Визначені характерні риси цих відносин у системі деліктних зобов'язань з вадами волі, що пов'язане з віковим параметром учасника таких відносин. У зв'язку з цим співставлено положення цивільного законодавства, що визначають зміст цивільної дієздатності цих осіб, та відповідні норми деліктної відповідальності. За наслідками чого вибудовано форму та зміст протиправної поведінки делінквентів та їх законних представників, зокрема через застосування аналогії розуміння такої соціальної послуги як виховання та догляд.

Спростовано можливість сприйняття сутності розглянутих зобов'язань за аналогією з

зобов'язаннями з відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не могла розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством.

Широкий характеристиці піддано питання множинної сутності у складі зобов'язань з відшкодування шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами. Підтримано думку щодо множинності на боці делінквентно-неповнолітньої особи, виконання зобов'язання третьою особою при делінквенті - малолітній

особі, а також можливості прояву солідарної, дольової, субсидіарної відповідальності у таких відносинах.

Висловлені пропозиції, у тому числі законотворчого характеру, які узгоджені з перспективним напрямом удосконалення цивільного законодавства, у тому числі з огляду на зміст міжнародно-правових стандартів та положення Концепції оновлення Цивільного кодексу України.

Список використаних джерел:

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Pravo.ua: вебсайт. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Projekt-Konsercii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf> (дата звернення: 28.02.2024).
2. Маковій В.П. Відшкодування шкоди, завданої правоохоронними та судовими органами, в деліктному праві. *Міжгалузеві зв'язки цивільного, господарського та трудового права*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 28 вересня 2017 р. Кривий Ріг: ДЮІ, 2017. С. 58-61.
3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: <http://surl.li/rpfln> (дата звернення 28.02.2024).
4. Звіт про неповнолітніх засуджених за 2021 рік. URL: <http://surl.li/rpflx> (дата звернення 28.02.2024).
5. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2021 рік. URL: <http://surl.li/rpfne> (дата звернення 28.02.2024).
6. Коваленко І.А. Цивільно-правова відповідальність осіб із вадами волі: Монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2018. 180 с.
7. Ременяк С.Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України: автореферат дис...канд. юрид. наук. Одеса, 2007. 20 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
9. Постанова Верховного Суду у справі № 587/2134/17 від 21 травня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89509365> (дата звернення 28.02.2024).
10. Слома В.М. Множинність суб'єктів у зобов'язаннях із заподіяння шкоди. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 139–141.
11. Чернілевська О.І. Множинність осіб у деліктних зобов'язаннях за участю неповнолітніх осіб. *Актуальні проблеми держави і права*: збірник наукових праць. 2014. Випуск 74. С. 268–274.
12. Глиняна К.М. Особливості відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою. *Сучасний стан і перспективи розвитку сімейного права України в умовах адаптації до європейського права*: матер. всеукр. кругл. столу, м. Одеса, 26 травня 2017 р. Одеса: Фенікс, 2017. С. 12–14.
13. Борисова Ю.Є. Підстави та умови деліктної відповідальності у цивільному праві України та США (порівняльно-правовий аналіз): дис...канд. юрид. наук. Одеса, 2021. 217 с.
14. Голубєва Н.Ю. Особливості відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 15. Том 2. С. 14–17.
15. Слома В.М. Треті особи як суб'єкти цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 105–110.
16. Чорна Ж.Л. Відповідальність за шкоду, завдану неповнолітніми, у цивільному праві України. *Університетські наукові записки*. 2015. № 55. С. 51–58.

17. Глущенко І.В. Справедлива сатисфакція як особлива ознака при компенсації (відшкодуванні) шкоди, завданої малолітніми та неповнолітніми особами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 65–68.

18. Denysova, A. V., Blaga, A. B., Makovii, V. P., & Kaliuzhna, Y. S. (2022). The Right to a Fair Trial: the ECtHR Case-Law and Its Implementation the Ukrainian Judiciary. *Pravo i Więź*, 40, 109-127.

19. Чернілевська О.І. Відшкодування шкоди, завданої кількома особами з різними обсягами деліктоздатності. *Право і суспільство*. 2015. № 5. Частина 2. С. 78–82.

References:

1. Kontsepsiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy. Pravo.ua: vebsait. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Projekt-Koncepcii-onovlennija-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf> (data zvernennia: 28.02.2024).

2. Makovii V.P. Vidshkoduvannia shkody, zavdanoi pravookhoronnyy ta sudovymy orhanamy, v deliktnomu pravi. Mizhhaluzevi zv'iazky tsyvilnoho, hospodarskoho ta trudovoho prava: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf., 28 veresnia 2017 r. Kryvyi Rih: DIuI, 2017. S. 58-61.

3. Zvit Natsionalnoi politsii Ukrainy pro rezultaty roboty u 2021 rotsi. URL: <http://surl.li/rpfln> (data zvernennia 28.02.2024).

4. Zvit pro nepovnolitnikh zasudzhenykh za 2021 rik. URL: <http://surl.li/rpflx> (data zvernennia 28.02.2024).

5. Zvit sudiv pershoi instantsii pro rozghliad sprav u poriadku tsyvilnoho sudochynstva za 2021 rik. URL: <http://surl.li/rpfne> (data zvernennia 28.02.2024).

6. Kovalenko I.A. Tsyvilno-pravova vidpovidalnist osib iz vadamy voli: Monohrafiia. Kyiv: FOP Maslakov, 2018. 180 s.

7. Remeniak S.Ya. Vidshkoduvannia shkody, zavdanoi malolitnimy osobamy za tsyvilnym zakonodavstvom Ukrainy: avtoreferat dys....kand. yuryd. nau-k. Odesa, 2007. 20 s.

8. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / hol. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s.

9. Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 587/2134/17 vid 21 travnia 2020 r. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89509365> (data zvernennia 28.02.2024).

10. Sloma V.M. Mnozhynnist sub'iektiv u zobov'iazanniakh iz zapodiiannia shkody. *Porivnialno-analitychne pravo*. 2017. № 6. S. 139–141.

11. Chernilevska O.I. Mnozhynnist osib u deliktnykh zobov'iazanniakh za uchastiu nepovnolitnikh osib. *Aktualni problemy derzhavy i prava: zbirnyk naukovykh prats*. 2014. Vypusk 74. S. 268–274.

12. Hlyniana K.M. Osoblyvosti vidshkoduvannia shkody, zavdanoi nepovnolitnoiu osoboio. *Suchasnyi stan i perspektivy rozvytku simeinoho prava Ukrainy v umovakh adaptatsii do yevropeiskoho prava: mater. vseukr. kruhl. stolu, m. Odesa, 26 travnia 2017 r.* Odesa: Feniks, 2017. S. 12–14.

13. Borysova Yu.Ye. Pidstavy ta umovy deliktnoi vidpovidalnosti u tsyvilnomu pravi Ukrainy ta SShA (porivnialno-pravovy analiz): dys....kand. yuryd. nau-k. Odesa, 2021. 217 s.

14. Holubieva N.Yu. Osoblyvosti vidshkoduvannia shkody, zavdanoi malolitnoiu osoboio. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*. 2015. № 15. Tom 2. S. 14–17.

15. Sloma V.M. Treti osoby yak sub'iekty tsyvilno-pravovykh zobov'iazan. *Pravo i suspilstvo*. 2019. № 6. S. 105–110.

16. Chorna Zh.L. Vidpovidalnist za shkodou, zavdanu nepovnolitnimy, u tsyvilnomu pravi Ukrainy. *Universytetski naukovyi zapysky*. 2015. № 55. S. 51–58.

17. Hlushchenko I.V. Spravedlyva satysfaktsiia yak osoblyva oznaka pry kompensatsii (vidshkoduvanni) shkody, zavdanoi malolitnimy ta nepovnolitnimy osobamy. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2023. № 9. S. 65–68.

18. Denysova, A. V., Blaga, A. B., Makovii, V. P., & Kaliuzhna, Y. S. (2022). The Right to a Fair Trial: the ECtHR Case-Law and Its Implementation the Ukrainian Judiciary. *Pravo i Więź*, 40, 109-127.

19. Chernilevska O.I. Vidshkoduvannia shkody, zavdanoi kilkoma osobamy z riznymy obsiahamy deliktozdatnosti. *Pravo i suspilstvo*. 2015. № 5. Chastyna 2. S. 78–82.